

CENNÝ PRÍSPEVOK K OBRODNÉMU PROCESU

Vydavateľstvo Osveta urobilo záslužný čin, keď pod názvom *Čo nám treba*¹, vydala v edícii Malá knižnica spoločnosti články a state akademika Ladislava Szántóa z rokov 1954—1963. Autor sa v nich zameriava na živé a páľčivé problémy našej súčasnosti, na otázky, ktoré sa v celej šírke vynorili pred našou spoločnosťou rovnako ako pred ostatnými krajinami socialistického tábora a pred celým revolučným socialistickým hnutím.

Boj proti tienistým stránkam a pozostatkom z obdobia kultu osobnosti dostáva sa u nás po XII. sjazde KSČ do novej, vyššej etapy. Treba však uviesť, že problémy, otázky a myšlienky, ktoré v jednotlivých statiach autor nastoluje a rieši, nijako nezastarali. Bez ohľadu na to, či hodnotíme články a state z roku 1954 alebo z rokov 1962—1963, zachovali si svoju aktuálnosť pre teóriu a prax.

Z toho, čo sme uviedli, vyplýva, že ak pri hodnotení rozvoja filozofického a teoretického myslenia po XX. sjazde KSSS možno teoretickým pracovníkom v oblasti marxistického učenia vyčítať zaostávanie — a v mnohom priam pokrívávanie za otázkami, ktoré nastoloval život a spoločenská prax, treba v tejto súvislosti robiť určité výnimky, medzi ktoré patrí aj Ladislav Szántó, dokonca aj vtedy, ak by sme nebrali do úvahy nič viacej ako články a state zhrnuté v recenzovanej publikácii.

Ba čo viac, ak právom tvrdíme, že ideologický front a predovšetkým pracovníci

na úseku marxistickej filozofie mnoho dlhujú súčasnosti, najmä hlbokým teoretickým rozpracovaním a osvetlením problémov, ktoré zahrnuvame pod pojem „kult osobnosti“, toto konštatovanie nielenže sa nevzťahuje na Ladislava Szántóa, ale samotné realizovanie tejto úlohy nebude možné bez prihliadnutia na jeho práce. Množstvo jeho myšlienok, ktoré dokresľujú a osvetľujú obdobie kultu osobnosti, má svoje miesto pri ďalšom riešení tejto problematiky a nemožno ho preto ani v budúcnosti obísť.

Napriek tomu, že máme pred sebou state napísané v rozpätí temer 10 rokov, autor nenecháva čitateľa na pochybnostiach o tom, za čo bojuje, o čo sa usiluje. Jeho zámer sa tiahne ako červená niť celou, rozsahom nevelkou, no na myšlienky bohatou, podnetnou publikáciou.

Každá časť tejto publikácie dáva odpoveď na otázku, ktorá tvorí nadpis knihy: *Čo nám treba?* Bojo je ju možno stručne charakterizovať slovami: Leninizmus do života, do teórie a praxe, do myslenia a konania.

Články sú zoradené do troch častí.

I. o Leninovi; II. Leninizmom proti kultu osobnosti; III. Bez vedy sa nedá budovať. Jednotlivé nadpisy častí výstižne hovoria o ich obsahu. Pri všetkej oprávnenosti tohto rozdelenia treba ďalej povedať,

¹ Ladislav Szántó, *Čo nám treba*, Osveta, Bratislava, 1963, strán 136.

že publikácia nepredstavuje mechanicky spojený celok, ale organickú, logickú jednotu, ktorú všetkým trom častiam dáva vnútorná obsahová stránka.

Keď Ladislav Szántó hovorí o Leninovi a leninizme, neopakuje známe skutočnosti, ale vždy ukazuje Lenina a predovšetkým leninizmus z nového zorného uhla, z nového aspektu, vo vzťahu k páľčivým otázkam prítomnosti.

Celá druhá časť práce, v ktorej rieši otázky tvorivého rozvíjania leninizmu, leninských noriem, prehľbovania socialistickej demokracie, dialektiky, chyby a úchylky atď., svedčí o tom, že autor samotný kult osobnosti chápe v celej zložitosti historických, subjektívnych aj objektívnych faktorov. I keď si nevytýčil úlohu špeciálne rozpracovať problematiku kultu osobnosti, hlbokou analýzou jednotlivých stránok života spoločnosti načrtáva a dokresľuje jeho podobu, podmienky jeho vzniku aj dôsledky. Je to obzvlášť dôležité a významné najmä preto, že chápanie a vysvetľovanie podstaty kultu osobnosti sa často zjednodušovalo, splošťovalo. Neboli zriedkavé príklady, keď sa samotný kult osobnosti a jeho podstata vysvetľovali idealisticky, nevedecky, keď sa celý systém protisocialistických foriem a metód práce z obdobia kultu osobnosti vykladal iba ako dôsledok negatívnych povahových črt J. V. Stalina a pod. Ladislav Szántó svojím prístupom odhaľuje nevedeckosť a neudržateľnosť takého stanoviska.

Jednotlivé negatívne stránky obdobia kultu osobnosti autor neobyčajne ostro a jasne konfrontuje s marxisticko-leninským učením, s princípmi socializmu. Je to pritom konštruktívna kritika, ukazujúca východisko a cesty nápravy. V kritike Ladislava Szántóa sa zachováva proporcionality. Negatívne stránky, ktoré odhaľuje a odsudzuje, nikdy mu nezastierajú podstatu, to pozitívne, kladné, čím socializmus je a čím bol aj v rokoch deformácií, v rokoch kultu osobnosti.

V práci na viacerých miestach a v rôznych súvislostiach odhaľuje škodlivosť od-

trhnutia teórie od praxe, požaduje prislúchajúce miesto pre revolučnú teóriu v procese budovania socialistickej spoločnosti. Szántó nechápe marxizmus ako drahocenné dedičstvo, ktoré sa má zachovávať nedotknuté v trezore a ochraňovať od nového. Chápe ho ako živé, rozvíjajúce sa učenie, ktoré v základe odporuje predstavám o uzavretých, raz navždy daných a ukončených teoretických systémoch. Chápe ho ako návod na činnosť, ako základ nielen pre vysvetlenie, ale predovšetkým pre pretvorenie skutočnosti.

Autor zdôrazňuje a osvetľuje otázku jednoty teórie marxizmu-leninizmu a praxe, strany a štátu, kolektívu a jednotlivca. Jednotu teórie a praxe charakterizuje ako základnú leninskú normu, ktorá sa v období kultu osobnosti aj v našom živote rozmahnito narušovala. „Spoločnou črtou tejto rozmanitosti bola odtrhnutosť teórie od praxe, nerešpektovanie objektívnych faktov a ich nahradzovanie subjektívnymi motívmi, nahradzovanie podstaty zdaním, dialektického materializmu subjektívnym idealizmom“ (str. 34).

Rovnako závažné a podnetné sú myšlienky o prehľbovaní socialistickej demokracie. Autor vychádza z úloh a záverov stanovených XII. sjazdom KSČ. Úlohy vyjadrené v algebrickej forme konkretizuje a transformuje do aritmetickej podoby. Odhaľuje zjednodušenia v ponímaní socialistickej demokracie, no ide ďalej, poukazuje na nevyhnutnosť vývinového poňatia samotnej diktatúry proletariátu. Osvetľuje v tejto súvislosti problém protirečivej jednoty stránkov a nestránkov v diktatúre proletariátu, poukazuje na nevyhnutnosť pristupovať k riešeniu jednotlivých otázok na základe konkrétnych podmienok s prihliadaním na neustále sa meniacu a vyvíjajúcu úroveň ľudí.

Socializmus sa nachádza v neustálom procese zmien a vývinu. Preto mu od základu odporuje ustrnutie a zotrvávanie na dosiahnutom stupni foriem práce a riadenia potom, keď sa zmenili spoločenské podmienky. V tejto súvislosti autor v mnohom

objavne poukazuje na korene mnohých nesprávnych praktík v období kultu osobnosti, poukazuje na ich teoreticko-gnozeologickú aj prakticko-politickú stránku. Formy a metódy, správne a užitočné v jednom období, môžu sa stať nesprávnymi a škodlivými v zmenených podmienkach. „Pritom treba brať do úvahy aj tú skutočnosť, že v procese socialistického budovania sa ľudia menia. Veľká časť nepartajných dnes nielenže sympatizuje so stranou, ale úprimne schvaľuje jej politiku a ciele, aktívne ju propaguje a vykonáva. Marxizmus-leninizmus už nie je len učeníom komunistov — učia sa ho a ovládajú aj mnohí nestraníci“ (str. 54).

Prehľadnutie tejto skutočnosti brzdilo v období kultu osobnosti tvorivú iniciatívu ľudových mäs.

V práci Ladislava Szántóa dôležité miesto má stať *Dialektika chyby a úchylky*, v ktorej autor poukazuje na gnozeologické pramene, na subjektívne a objektívne korene možnosti vzniku chýb. Podľa ich charakteru uvádza dve skupiny chýb; pravičiarске a ľavičiarске, ťažké alebo menej ťažké. Pripomína Leninove stanoviská a odhaľuje nesprávnosť a pomýlenosť tendencií vidieť za každou chybou „ruku triedneho nepriateľa“ a pokladať každú chybu za úchylku, za odklon od marxizmu-leninizmu.

Problematika pokračuje rozborom dialektiky, revizionizmu a dogmatizmu, v ktorom autor osvetľuje ich podstatu a politický obsah.

V týchto častiach rovnako ako v predchádzajúcich zachytáva autor širokú problematiku spoločenského života, kriticky osvetľuje jednotlivé prejavy dogmatizmu a revizionizmu.

Tretia časť práce obsahuje významné a podnetné riešenie otázok vedy a jej miesta pri budovaní socialistickej spoločnosti. Autor ďalej zasvätené hovorí o problémoch a úlohách propagandy marxizmu-leninizmu a o výchove k vedeckému svetonázoru. Sú to otázky, ktorých aktuálnosť je obzvlášť výrazná dnes, po uverejnení a prerokovaní

uznesenia ÚV KSČ *K aktuálnym otázkam ideologickej práce strany*.

Všetky otázky a problémy, obsiahnuté v práci, rieši L. Szántó ako teoretik, ktorý hlboko pozná Lenina a celé marxistické učenie, ako pracovník, ktorý vie ísť ďalej od vhodného citovania a ilustrovania svojich myšlienok citátni. Citovanie má v práci Ladislava Szántóa správne miesto. Prejavuje sa to predovšetkým v tom, že od citovania prechádza k vlastnej analýze a hodnoteniu konkrétnych javov, k vyvodzovaniu záverov. V celej práci sa stretávame s mnohými otázkami, ktoré pracovníkom na úseku marxistickej teórie mnoho rokov unikali. Autor ukazuje, aké množstvo teoretických problémov sa skrýva pod povrchom zdanlivo bežných, každodenných otázok.

Význam práce však nespočíva iba v tom, že rieši závažné otázky našej súčasnosti, ale aj v metodickom prístupe a spôsobe riešenia týchto otázok. Práca Ladislava Szántóa je podnetným príspevkom v hľadanií foriem a ciest spätosti filozofie a marxistickej teórie so životom a praxou socialistickej spoločnosti. Články sú názorným príkladom, ako hlboké teoretické zvládnutie problému umožňuje správne náčrtieť a zasiahnuť do problémov života socialistickej spoločnosti. Zároveň Ladislav Szántó ako filozof pri riešení jednotlivých problémov úspešne uplatnil nerozlučnú jednotu súčastí marxizmu-leninizmu.

L. Szántó samostatne tľmočí Leninove myšlienky, neschematicky a neformálne ich uplatňuje pri riešení a zhodnocovaní jednotlivých otázok.

Kto raz počul, prípadne prečítal prácu od L. Szántóa, utkvie mu v pamäti typický szántóovský spôsob podania a výklad problémov. Plne sa to prejavuje aj v recenzovanej práci. Nie je to suchý, kožený ani kvetnatou fráziistikou pretkaný štýl. Práca, akoby bola napísaná súčasne, tvorí aj formou pevnú jednotu. Je to dané nielen obsahom, ale aj formálnou jazykovou stránkou, štýlom, ktorý je charakteristický pre autora, pre jeho napísané aj hovorené slo-

vo. To nie je anonymný jazyk „kohokol'vek“. V každej vete cítiť osobitné individuálne prežitie a samostatné podanie problematiky. Suchý, neosobný, fráзовitý spôsob podávania marxizmu bujnel v rokoch dogmatizmu a pokladal sa dokonca za „cnosť“ a dobrý tón. Takýto spôsob poskytoval nesamostatným hlavám pohodlnú a lacnú záruku, že sa neuchýlia od citátu, od litery marxizmu. Netreba zdôrazňovať, že aj táto zdanlivo formálna stránka je od základu cudzia živému marxistickému učeniu. Popravde treba povedať, že sa ešte dodnes nestala úplne záležitosťou minulosti. Aj po tejto stránke predstavuje publikácia L. Szántóa príklad ozajstného, živého podania a tvorivého interpretovania myšlienok marxisticko-leninského učenia. Myšlienky a slová sú jasné, zrozumiteľné, lo-

gické a hlboko presvedčivé. Práca je prístupná aj na tých miestach, kde sa rozoberajú zložité teoretické otázky. Je to vzácna črta a bolo by žiadúce, aby každý teoretický a politický pracovník našiel „vlastný jazyk“, vlastnú formu prejavu.

V záujme úplnosti je potrebné uviesť, že L. Szántó sa nesústredil na prebojovanie leninizmu a leninských noriem práce iba po roku 1953, prípadne po roku 1956. Je to jeho celoživotná orientácia, od ktorej sa neodklonil ani v rokoch kultu osobnosti, keď sme mnohí jeho zameranie nechápali, iní zhovievavo „trpeli“, a žiaľ, mnohí aj zazlievali. Iba v takomto rámci je možné správne pochopiť miesto Ladislava Szántóa v marxistickom myslení na Slovensku a plne oceniť aj samotnú recenzovanú prácu.

F. Vartík

O FILOSOFICKÉM DÍLE SOUDRUHA M. M. ROZENTALA

V roce 1961 vyšly ve slovenském překladu Rozentalovy *Principy dialektické logiky*. Koncem roku 1963 vyšla v Sovětském svazu další Rozentalova kniha *Lenin a dialektika*.

Tato úvaha nechce být recenzí o jednotlivých Rozentalových pracech, ale spíše vyrovnáním s onou etapou marxistického filosofického myšlení, kterou Rozentalovo dílo jako celek představuje.

Úvod

V třicátých letech, kdy ovzduší kultu osobnosti dusilo filosofické rozpracovávání *Kapitálu* a otázek marxistické dialektiky, zůstaly články soudruha Marka Mojsejeviča Rozental a filosofických otázkách *Kapitálu* jakýmsi posledním hlasem volajícím na poušti v záplavě brožur a statí, vycházejících ze Stalinovy brožury *O dialektickém a historickém materialismu* jako z vyšší fáze marxistického myšlení.¹ Spolu

se statí soudruha E. Sitkovského *K otázce totožnosti dialektiky, logiky a teorie poznání*² a se statí soudruha O. Rozenbljuma *K otázce logiky Marxova Kapitálu*³ držely Rozentalovy články prapor Leninova filosofického odkazu. Tyto články jsou základem Rozentalovy pozdější knihy *Otázky dialektiky v Marxově Kapitálu*,⁴ jež vyšly roku 1955. Ač je obsah příslušných kapitol této Rozentalovy knihy přímo totožný s obsahem příslušných Rozentalových článků, Rozentalova kniha o *Kapitálu* má opačnou historickou úlohu, než měly jeho články, psané dvacet let předtím. Rozentalova kniha *Otázky dialektiky v Marxově*

¹ M. M. Rozental, *Zpracování kategorie podstaty a jevu v Marxově Kapitálu*. Pod znamením marksisma (1933), č. 3.

² Pod znamením marksisma (1933), č. 11 – 12.

³ Pod znamením marksisma (1935), č. 2.

⁴ M. M. Rozental, *Voprosy dialektiki v Kapitale Marksa*, Moskva 1955.